

Recenze

ŠAFRÁNKOVÁ, Jana; FRANĚK, Rudolf;

STUDENTI A ABSOLVENTI ČVUT (MINULOST A SOUČASNOST V ZRCADLE SOCIOLOGICKÝCH PRŮZKUMŮ A TŘÍ STOLETÍ).

Praha: ČVUT, 2008. 124 s.

Dvojice autorů této publikace se zabývá výzkumy studentů a absolventů už skoro 40 let. Dařilo se jim soustavně realizovat sociologické výzkumy i v dobách, kdy to vůbec nebylo obvyklé. A na srovnatelné a využitelné úrovni. Mají tudíž k dispozici snad nejbohatší datovou základnu výzkumu v této oblasti u nás. V uvedené publikaci s ní autoři z části pracují.

Publikace má kromě úvodu a závěru tři části: 1. Vývoj počtu a struktury studentů a absolventů ČVUT, 2. Výuka a studium (v názorech studentů a absolventů) a 3. Uplatnění absolventů v praxi. Struktura témat má v publikaci zvláštní gradaci: v první části je skoro polovina prostoru věnována dávným historickým pohledům, ve druhé části je to méně a ve třetí skoro vůbec. Naopak v první části se prakticky nepracuje s vývojem vycházejícím ze srovnání výsledků sociologických výzkumů, zatímco ve třetí části se tato srovnání objevují mnohem častěji. Celý text je tak rozkročen od historických pramenů o vzniku ČVUT až po požadavky na budoucí studium vycházející z výsledků výzkumu absolventů ČVUT z posledních let, od charakteristiky „požadavků doby“ na studium v různých etapách existence ČVUT až po fragmenty charakterizující vybrané sociální a ekonomické rysy současné společnosti. To vše na 125 stranách textu. Výsledkem je, že celá publikace zůstává u náznaků a nedořečení, často u výpovědi opřené o nejjednodušší prezentaci místo analýzy.

Příklad za mnohé: na stranách 28 až 34 je podán zajímavý přehled různých podob sociálního původu studentů ČVUT (a předchůdců této školy). Pokud jde o problém sociální nerovnosti či rovnosti v přístupu k vysokoškolskému vzdělání v současné ČR, je uveden jediný poznatek z obecné pub-

likace I. Možného (2002), s odkazem také na obecněji zaměřený text P. Machonina (2005), práce Matějů a Strakové jsou připomenuty jen jejich jmény bez datace a bez odkazu. Je sice možné tuto problematiku jen připomenout, jde ovšem o jeden z nejméně diskutovaných problémů v současné literatuře o vysokoškolském studiu u nás, včetně bohatých datových zdrojů, které stav a vývoj míry rovnosti v přístupu k vysokoškolskému studiu dokumentují. Poukaz na srovnání se SRN (z let 1955/56 a 1984/85) je sice zajímavý, ale není jasné, proč je tu uveden. Nota bene když jde o srovnání odlišných pohledů na sociální rozvrstvení, které nejsou porovnatelné ani navzájem, ani s tehdejšími Československem a ani se současnou situací v České republice.. Nejde o to vyčerpát dané téma, ale když už je o něm řeč, tak ho opřít o obsažené a zásadní prameny. Zvláště když se autoři pouštějí do prezentace poznatků v tolika oblastech.

Toto naznačování spíše než analýza s sebou nese i jakousi povrchnost a nedotaženost ve formálním zpracování publikace (např. nejasné legendy u tabulek i grafů, někde nečíslované tabulky, grafy bez čísel a s černobílými diferencemi, které také neusnadní čtenáři orientaci, občasné překlapy a nedořečení vět atd.). Nepřesnosti ve značení, legendách a mezi různými místy odkazů na zřejmě shodné zdroje, to vše ztěžuje práci s poznatky uvedenými v textu.

V publikaci jsem nenašel rozsahy vzorků respondentů v jednotlivých výzkumech, i když – jak některé znám – jsou dostatečné a není důvod je skrývat. Naopak: průkaznost prezentovaných poznatků by byla silnější. Někdy není jasné, zda jde o poznatky z jednoho šetření, nebo o stažení ze dvou šetření do souhrnných výsledků atd. Zarazilo mě, že

jsem v textu nenašel jedinou ucelenou informaci o vztazích mezi sledovanými indikátory, byť ve výzkumných zprávách jsou a jejich souhrnná prezentace by mohla výrazně přispět k poznání uváděných témat. Nabízelo se samozřejmě i využití vícenásobných analýz pro charakteristiku oblastí výzkumu v souvislostech a vzájemných vztazích. Při čtení mi bylo ale zvláště líto toho, že autoři s tak obrovitou datovou výbavou s ní pracují jen v náznamech. Myslím, že by bylo velmi užitečné, kdyby kniha obsahovala alespoň přílohu s prezentací kompatibilních údajů o stavu a vývoji sledovaných témat podle výzkumů, které autoři realizovali. Nejen pro další možné navazující srovnávací analýzy, ale hlavně proto, že by poznatky v knize prezentované byly buďto jasně potvrzeny, nebo zpochybněny výsledky empirických výzkumů. Jejich verbalizace by tím nepochybně získala na váze. Takto je někdy výpovědní hodnota poznatků problematická, a to je opravdu škoda. Protože i z toho mála, co autoři ze svých výzkumů využili, vycházejí pozoruhodné závěry.

Příkladem může být oblast vztahu mezi studiem a požadavky praktického uplatnění absolventů. Vzhledem k tomu, že jde o údaje z výzkumů absolventů za poměrně dlouhé období, navíc období s velkými společenskými a politickými změnami, jde o poznatky varující. Jednak jsou uvedeny oblasti, jejichž znalosti absolventům ČVUT v praktickém životě chybí. Z nabídky 15 oblastí znalostí uváděli absolventi ČVUT po roce 2005 (uvedeno v Tabulce č. 62, která má ovšem legendu upozorňující na něco, co v ní není: zase jeden z příkladů povrchního zpracování), že jim po absolvování chyběly v praxi znalosti z deseti z nich. Nejvýraznější nedostatky pociťovali ve znalostech k podnikání a samostatné činnosti, ve společenskovedním vzdělání a znalostech o současné společnosti, ve znalostech z řízení a organizace práce, ve znalostech jazyků, ve znalostech o vztahu mezi teorií a praxí, ale také v praktických znalostech a dovednostech v oboru, ve schopnostech sebezprezentace a sebezprosažení, dokonce i v práci s počítači. Škola je dobře připravila v technickém myšlení, teoretických znalostech, v orientaci v oboru, ve speciálních znalostech v oboru a v analytických a koncepčních schopnostech. To ukazuje jasně na převahu přípravy pro spíše teoreticky koncipovanou a poměrně úzce pojatou profesní odbornost. Přitom ale klesá shoda mezi prací a absolvovanou specializací. (V roce 2005 se ukázalo, že za celou ČVUT je poměr shody a neshody práce a specializace dvě ku jedné. Na strojní fakultě dokonce jedna ku jedné, naopak na fakultě architektury dvacet ku jedné. Odpovídají tyto diference rozdílům ve vybavenosti poznatků mezi fakultami? To se čtenář nedoví.) Zároveň jen 17% dotazovaných absolventů uvedlo, že se nemuseli po absolvo-

vání dále vzdělávat. Ani není automatické, že by s postupující praxí docházelo ke zvýšení postavení většiny absolventů ČVUT: beze změny v postavení jsou dvě pětiny absolventů. Ostatní i srovnání očekávání před vstupem do praxe a naplňování během pracovního působení ukazuje výrazné rozdíly. Autoři o těchto diferencích pojednávají pozitivně – tedy jako o zdrojích pro zlepšování přípravy studentů ČVUT. Jen v jednom místě se zmiňují, že se tato problematika „týká [...] celkové koncepce vysokoškolského vzdělávání“. Přitom by soubor poznatků z výzkumů – shromážděných a prezentovaných v souvislostech – mohl sloužit jako jeden z nezastupitelných zdrojů pro změny v přístupu ke vzdělávání studentů na ČVUT, zvláště na některých fakultách. Zaměřením na větší průpravu pro osobnostní rozvoj, na růst odpovědnosti a práci s informacemi jako zdroji orientace v průběžných změnách, to se zdá být jedním z významných zdrojů pro posuny ve východiscích a chápání obsahu vzdělávání studentů na ČVUT. V každém případě se ukazuje zřetelná potřeba soustavné reflexe výsledků studia očima absolventů. Představa o „pevném profilu absolventa ČVUT“ se jeví jako zastaralá. I z roztroušeně prezentovaných údajů vyvozuje publikace J. Šafránkové a R. Fraňka, že musí jít o vnitřně diferencované profily, v nichž budou hrát rozhodující roli přístupy k soustavnému poznávání, technické myšlení prakticky ověřované už během studia, ale zároveň připravenost na to, že toto technické myšlení není samospasitelné, že jeho naplňování se děje v konkrétních společenských, ekonomických i právních souvislostech, které se navíc soustavně mění. Když nebude absolvent připraven se v této vysoké proměnlivosti a dynamice požadavků praxe orientovat, nebude umět poznávat tyto změny a procesy, ztrácí šance pro uplatnění. Studium, které ho v tomto směru nepřipraví, je nedostatečné. Takový závěr se v textu nevyskytuje, a přitom je možný, ba snad i logický. Využití poznatků z výzkumů absolventů jako argument pro úvahy o nutných změnách v pojetí vysokoškolského studia je velmi užitečné. Jde o nezastupitelnou reflexi studia, bez níž se zkvalitňování vysokoškolského vzdělávání neobejde.

V tom, že určitou reflexi nabízí, je podle mého názoru největší přínos publikace. Kdyby za ní následoval druhý díl, přísně analytický (a tentokrát bez záběru do historie ČVUT, který je také jen zkratkovitý a s analytickou částí textu nesourodý), s bohatou dokumentací realizovaných výzkumů, bylo by to velmi užitečné. Tak, aby šance práce s ověřenými daty z empirických výzkumů byla plně využita a mohli ji následovat odborníci i na jiných školách.

Libor Prudký